

Redd Barna

HVORDAN MØTE OG FØLGE OPP ET BARN SOM FORTELLER?

- Hvor og når bør dere gjennomføre en samtale?
- Hvordan gjennomføre samtalen?
- Hvordan rapportere videre, og til hvem?
- Hvordan ivareta barnet i etterkant av samtalen?
- Hva hvis den som har begått overgrepet er et barn?

Etter at barn har lært om seksuelle overgrep, kan det hende at de tar initiativ til å fortelle om noe de selv eller andre de kjenner har opplevd. Her får dere noen praktiske og enkle råd til lærere, barnehageansatte og andre voksne om hvordan dere kan gjennomføre en samtale med et barn som har noe å fortelle. Dere får også råd om hva dere gjør videre, og hvordan dere kan følge opp etter samtalen.

1 Hvor og når bør dere gjennomføre en samtale?

- Finn et sted der dere kan snakke uforstyrret sammen. Dette er sannsynligvis en vanskelig samtale for barnet å ha, og avbrytelser fra andre kan føre til at det stopper opp og at barnet ikke klarer å fortelle videre. Er det en samtale som kommer spontant, så se deg om etter et sted i nærheten hvor dere kan trekke dere tilbake for å skjerme barnet.
- Dersom det ikke er mulig for deg å gjennomføre en samtale med barnet der og da, avtal en ny tid med barnet, og helst så snart som mulig. Barnet trenger å få vite helt konkret når samtalen skal skje. Understrek at du gjerne vil snakke med barnet og høre på det han/hun vil fortelle, men at du ikke får det til akkurat nå. Du må ha en god forklaring som gir mening også for barnet.
- Det er veldig viktig å være tilstede og lytte godt når et barn har tatt det første skrittet for å dele en vond hemmelighet. Det kan være skummelt for barnet, og motet kan forsvinne om det opplever at den voksne ikke har tid.

2 Hvordan gjennomføre samtalen?

Lytt til barnet, og la barnet lede samtalen

Selv om barnet har tatt kontakt med deg, kan det være vanskelig for barnet å fortelle. Det er likevel viktig at du ikke legger ord i munnen på barnet eller stiller ledende spørsmål. For å hjelpe barnet til å fortelle, kan du ganske enkelt gjenta det barnet selv sier, og be han eller hun om å fortelle mer.

For eksempel:

Barnet: «Jeg vil ikke at onkel skal hente meg, vil ikke dra til onkel»

Voksen: «Du vil ikke til onkel»

Gjentakelsen viser at du lytter og er oppmerksom. Kanskje er det nok til at barnet forteller videre. Hvis ikke, kan du hjelpe barnet videre ved å bruke det enkle ordet «fortell»:

Barnet sier: «Han gjør så dumme ting med meg»

Voksen: «Han gjør så dumme ting med deg. Fortell mer om det»¹

Ta imot det barnet forteller og la det styre samtalen. Dersom du er i tvil om det er overgrep eller ei, kan du be barnet prøve å forklare på en annen måte eller utdype: «Hva mener du med dumme ting? Kan du gi et eksempel?» Men det er ikke ditt ansvar å avdekke detaljer om overgrep, eller å finne ut så mye som mulig om hva som har skjedd. Det kan vanskeliggjøre politiets arbeid dersom andre har hatt detaljerte samtaler med barnet om overgrep. Din oppgave er å lytte til barnet, støtte barnet og basert på informasjonen du får avgjøre om du må melde saken videre.

¹ Eksempelet er hentet fra Reidun Dybsland ved Ressurssenter om vald, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) Vest, www.rvtsvest.no

Vær bevisst på dine egne reaksjoner og kroppsspråk

Barn er gode til å lese kroppsspråk. Vær bevisst på dette i samtalen med barnet, slik at barnet opplever at du virkelig hører etter. Sitt vendt mot barnet, legg bort andre oppgaver og mobiltelefon, og vær vennlig og åpen i kroppsspråket. Dette er spesielt viktig dersom barnet sier noe som kan være vanskelig for deg å forstå, eller dersom du selv føler deg ukomfortabel med å lytte til det barnet forteller. Da kan man lett ubevisst se skeptisk ut, rynke pannen og folde armene over brystet. Dette kan oppfattes som avvisende og hindre barnet i å fortelle videre, det kan gi barnet en opplevelse av at du ikke tror på dem, eller det kan gi dem dårlig samvittighet over å ha delt noe med deg som var vanskelig å høre på. Vær også varsom med fysisk kontakt med barnet, som å legge armen rundt eller sette dem på fanget, med mindre barnet selv søker det. Barn som har vært utsatt for overgrep har ofte behov for å beholde kontrollen over egen kropp.

Vær tydelig på at du tror på barnet, og at det var riktig av barnet å fortelle

Når et barn forteller deg om overgrep, så tro på det barnet sier. Barn lyver seg sjelden inn i vanskeligheter, de prøver snarere å lyve seg ut av dem. For at barn skal være i stand til å lyve, må de ha en erfaring eller kunnskap om det de lyver om.² Uansett er det ikke din jobb å være detektiv eller politi. Du skal lytte til barnet og formidle videre det du blir fortalt.

Vis barnet at du setter pris på tilliten du blir vist, og at det var riktig å fortelle det til deg. Gjør barnet trygg på at det ikke har påført deg en belastning gjennom å fortelle, og at du som voksen har et ansvar for å hjelpe til videre.

Si gjerne: «Det var veldig bra at du fortalte meg dette. Barn skal aldri bære på vonde hemmeligheter alene. Nå skal jeg hjelpe deg. Jeg skal forklare hva vi skal gjøre.»

Skriv ned hva barnet sier

Det er veldig viktig for videre oppfølging at du skriver ned så nøyaktig og nøytralt som mulig hva barnet forteller med ord, og hva de signaliserer eller uttrykker med kroppsspråk. Dette er grunnlaget for din videre oppfølging, og gjør at du unngår misforståelser og føler deg trygg i etterkant på at du husker riktig. Ta helst notater rett i etterkant av samtalen. Dersom du tar notater underveis, forklar barnet hvorfor du gjør dette. Sikre deg at du får med det grunnleggende: hva har skjedd, hvem var involvert, og når skjedde det.

Husk at det ikke er din jobb å være «detektiv» – men å få klarhet i hva barnet ønsker å fortelle, slik at dere kan finne ut av hva som skal gjøres videre. Dersom barnet IKKE ønsker å fortelle noe, for eksempel hvem som har gjort det, bare noter dette ned og forklar når du melder videre. Det er også viktig at du avklarer om barnet er i akutt fare³ for det påvirker handlingsløpet videre. Du kan også gjerne notere ned beskrivelser av barnets sinnstilstand når det forteller – barn uttrykker mye med kroppsspråk og ansiktsuttrykk, særlig når det kan være vanskelig å sette ord på hva man har opplevd.

Fortell barnet at det ikke er alene

Mange barn som opplever overgrep tror at de er alene om opplevelsen, og om følelsene sine. Fortell gjerne at du vet at det er andre barn som også har opplevd det samme. Kjenner du igjen noe av det barnet forteller fra annet du har lært om eller hørt om, så del dette med barnet. Det kan hjelpe å høre at andre har opplevd det samme, og kjenner på de samme vonde og vanskelige tankene. Du kan også gjerne fortelle at det finnes støttesentre mot incest og seksuelle overgrep, der man kan få hjelp og møte andre som har opplevd det samme.

2) Aasland, Margrethe Wiede (2014) *Si det til noen - en bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*, Cappelen Damm Akademisk

3) Man skiller mellom «akutt med nærhet i tid» og «akutt med fare for gjentakelse». Dersom det er «akutt med nærhet i tid», altså at overgrepet nettopp har skjedd, er det viktig å handle raskt for å sikre bevis. Da kan du f.eks selv kontakte politiet, om du ikke umiddelbart får kontakt med nærmeste leder. Når det gjelder gjentakelsesfare, f.eks at barnet skal tilbake til samme situasjon der overgrepet ble begått, er det viktig at du formidler dette videre slik at skal barnevern/politi kan sikre forebygging av nye overgrep.

Gi trygghet og forutsigbarhet

Når en hemmelighet som dette blir delt, kan det snu opp ned på hele tilværelsen til barnet. Den verden de kjenner, kan bli kaotisk, uforutsigbar og skremmende. Barnet mister kontroll og oversikt. Forutsigbarhet er derfor noe av det beste og viktigste du kan gi barnet. Inkluder barnet i avgjørelser du tar, og informer barnet om hva du har tenkt å gjøre, og når du har tenkt til å gjøre det.

... men lov aldri noe du ikke kan holde. Snakk sant!

Behovet for å gi barn trygghet kan gjøre det lett å love ting man ikke kan holde. Dette er svært viktig å unngå, da det skaper enda større utrygghet.

Unngå å si:

~~«nå skal alt bli bra»~~

~~«du skal aldri oppleve flere overgrep nå»~~

~~«jeg lover at jeg aldri skal fortelle dette videre.»~~

~~«dette blir mellom oss to»~~

Si i stedet:

«Nå skal vi sammen finne ut av hvordan du kan få hjelp slik at du kan bli trygg»

«Dette er noe jeg som voksen har plikt til å fortelle videre, slik at du får hjelp. Jeg kommer til å si det til noen som hjelper barn og unge som har opplevd sånt som du forteller meg, sånn at du får det bedre. Men du kan være med å fortelle hvis du vil, eller jeg kan fortelle videre akkurat det du sa til meg»

Forklar hva du skal gjøre med informasjonen du har fått av dem, og hvorfor

Snakk gjerne med barnet om hva barnet selv tenker, og tenk høyt sammen - ut ifra barnets alder. Vær tydelig på at du vil at barnet skal få beskyttelse og hjelp slik at overgrepene kan ta slutt og barnet kan føle seg trygt.

Vær bevisst på barnets følelser av skam og skyld

Barn som er utsatt for seksuelle overgrep, føler nesten alltid skyld og skam. Dette kan være på grunn av hvor tabubelagt det er, på grunn av noe overgriperen sa, eller fordi barnet selv ikke gjorde aktivt motstand og derfor føler at de «var med på det».

Å oppleve overgrep kan gjøre verden kaotisk og skremmende. Skyldfølelsen kan for noen barn være en måte å forsøke å forklare hvorfor overgrepet har skjedd. Det er viktig at du er bevisst på din rolle. Det er ikke din oppgave å gå inn for å hjelpe barnet med å bearbeide følelser knyttet til overgrepet. Det kan virke mot sin hensikt, selv om intensjonen er god. Det beste er derfor om du klarer å lytte til det barnet forteller og si tydelig ifra at seksuelle overgrep er den voksnes ansvar alene. For eksempel, dersom barnet sier «det er min skyld, fordi...» kan du svare «jeg hører det du sier, og jeg tenker: Dette er noe voksne ikke har lov til å gjøre med et barn. Det var helt riktig at du fortalte det til meg.»

Det er også viktig at du er unngår å bruke uttrykk som kan bidra til å øke skamfølelsen hos barnet. For eksempel, om du selv bruker ord som «ekle ting» for å beskrive handlingene som er begått mot barnet, kan det gjøre at de føler større skam, de får bekreftet at de er «ekle».

Unngå å demonisere overgriperen

Mange overgrep begås av en barna kjenner og er glad i. Dette kan også være et menneske som gjør mye godt for barnet. Dersom du beskriver en overgriper som «slem» eller «ekkel» kan det gjøre at barnet ikke kjenner seg igjen i beskrivelsen og trekker det tilbake. Barnet kan også være bekymret for hva som vil skje med overgriperen dersom hemmeligheten blir avslørt. Da kan det virke mot sin hensikt å legge vekt på at personen skal straffes og komme i fengsel – det kan også gjøre at barnet mister lyst til å fortelle, eller trekker forklaringen tilbake, fordi han eller hun vil beskytte overgriperen.

3 Hvordan rapportere videre, og til hvem?

TIL LÆRERE OG BARNEHAGEANSATTE

Dersom skolen eller barnehagen har en beredskapsplan, skal alt dette stå beskrevet utfyllende i planen. Denne beredskapsplanen skal alle ansatte være kjent med. Prosessen er her beskrevet i korte trekk:

- Snakk først med din nærmeste leder, eller gå direkte til rektor eller barnehagestyrer. Det er i utgangspunktet ledelsens ansvar å melde videre til barnevernet. Dersom overgrepene er begått av noen i familien, skal ikke foreldrene involveres. Dersom overgrepene er begått av noen utenfor familien, skal foreldrene kontaktes sammen med barnevernet og bes komme til skolen eller barnehagen for en samtale. Hva barnet har fortalt bør ikke viderefremmes over telefon, men i et personlig møte der foreldrene kan ivaretas best mulig. Om barnet ikke forteller om overgrepet er i eller utenfor familien, sendes bekymringsmelding til barnevernet.
- Meldeplikten er et selvstendig og personlig ansvar. Det betyr at dersom ledelsen ikke tar saken videre, og du mener det er grunnlag for bekymring, må du sende inn en bekymringsmelding selv. Ledelsen har ikke lov til å nekte deg å gjøre det.

Det er bra og viktig med tverrfaglig samarbeid, dette hjelper både deg og barnet. Saker som omhandler seksuelle overgrep er krevende, ingen skal stå alene i slike saker. Derfor er det bra om skolen på forhånd har knyttet til seg noen gode kontakter slik at det er lettere for lærere, helsesøstre og andre ansatte å ta en telefon dersom dere skulle bli bekymret for et barn.

TIL ALLE VOKSNE

- Du kan alltid ringe og drøfte saken anonymt med barnevernet eller politiet, dersom du selv er i tvil om hva du skal gjøre.
- Du kan også kontakte ditt nærmeste støttesenter mot incest og seksuelle overgrep for råd og veiledning. Det finnes et senter i hvert fylke. De som betjener telefonen har lang erfaring med å veilede i saker som dette. Her kan du både få veiledning i hva du som ansatt og hjelper bør gjøre, og få en mulighet til å snakke med noen om hvordan du selv opplever å være i denne situasjonen. En oversikt over alle sentre finner du her: <http://fmso.no/sentrene/>
- Noen kommuner har også konsultasjonsteam eller SO-team (seksuelt overgrepsteam) som du kan henvende deg til for å få råd.

OM MELDEPLIKTEN

Alle ansatte i skoler og barnehager har plikt til å gi opplysninger til barnevernet når det er grunn til å tro at:

- et barn blir utsatt for vold eller overgrep i hjemmet
- det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt
- et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker

Du trenger ikke vite helt sikkert hva som har skjedd – det er opp til barnevernet å utrede barnets behov og eventuelt involvere politiet hvis det er en straffbar handling. Opplysningsplikten etter barnevernloven går foran taushetsplikten etter andre lover. For mer informasjon, se www.bufdir.no/barnevern

4) I følge opplæringsloven § 15-3.

4 Hvordan ivareta barnet i etterkant av samtalen?

- Fortell barnet at de alltid kan oppsøke deg igjen. Du trenger ikke vente på at barnet selv sier noe, det er et stort ansvar å legge på et barn. Ta ansvar som voksen og spør med jevne mellomrom hvordan det går og hvordan hun/han har det. Hold barnet oppdatert på hva dere har avtalt å gjøre, og fortell hva som skjer videre.
- Hjelp og støtt barnet til å fortsette med en «normal» hverdag, med skole, lekser og aktiviteter, i den grad det er mulig. Husk å se og anerkjenn hele barnet, og snakk med han eller henne om andre ting og ikke bare overgrepet og oppfølgingen av dette.
- I samarbeid med barnevernet kan også søsken få informasjon og bli ivaretatt. Søsken som pårørende trenger også oppfølging.

5 Hva hvis den som har begått overgrepet er et barn?

En betydelig andel seksuelle overgrep mot barn begås av andre barn⁵. Du kan komme i en situasjon der barn forteller at de har blitt utsatt for overgrep av et annet barn i klassen eller på skolen. Da er det viktig du husker på at begge parter er barn, og begge trenger hjelp. Skadelig seksuell adferd kan være et smerteuttrykk hos barnet. Det er viktig å involvere barnevernet både for å kartlegge hva som kan være årsakene til adferden, og for å hjelpe barnet til å endre adferd. Flere steder i landet er det opprettet tverrfaglige kompetanseteam som jobber med slike saker. Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP) skal også ta imot saker med barn som har skadelig seksuell adferd.

Dersom et barn selv forteller at han eller hun har begått overgrep, er det svært viktig at du møter barnet som en trygg voksen. Fortell at dere sammen skal finne ut av hvordan de kan få hjelp til å endre sin adferd, og meld fra til barnevernet. Dersom du møter elever der du er bekymret for deres seksuelle adferd og er i tvil om hva du skal gjøre, anbefaler vi boken «Trafikklyset» av Birgit Hegge, en guide for voksne til å identifisere, vurdere og gi respons på seksuell adferd som fremmer bekymring.

Redd Barnas nettside www.reddbarna.no/jegerher har fakta om seksuelle overgrep, filmer og annet informasjonsmateriell og en digital verktøykasse med praktiske verktøy du kan ta i bruk for å forebygge og bekjempe seksuelle overgrep mot barn.

Redd Barna tilbyr også barnehager og skoler gratis undervisningsmateriell på reddbarna.no/skole. Vi knytter rettighetene i FNs barnekonvensjon til barns hverdag, både i Norge og i andre land, og tar opp temaer som nettvett, klassemiljø, klimaendringer, fattigdom og innsamling.

5) Askeland, Jensen & Moen (2017), Askeland, I. R., Jensen, M., & Moen, L. H. (2017). Behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd - kunnskap og erfaringer fra de nordiske landene og Storbritannia - forslag til landsdekkende struktur. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 1/2017).